

Lill Eilertsen: **Å ta metafysisk standpunkt**

Lill Eilertsen har hovedfag i folkloristikk (som en av de siste med muligheten til å få en grad i dette faget), og problematiserte i hovedoppgaven folketrobegrepet på bakgrunn av egenorganiserte intervjuer med folk i Troms og Finnmark som mente å ha vært i kontakt med spøkelses. Hun er fortsatt opptatt av troens plass i vår virkelighetsforståelse, og har med iver fulgt debatten om ateismens angivelige vitenskapelighet i Morgenbladet. "Selv har jeg et ganske avklart syn på spørsmålet; den gode akademiker feller ikke dommer i en sak det ikke er mulig å undersøke med vitenskapelige metoder", sier Lill Eilertsen, og fortsetter: "idet man tar stilling til hvorvidt det finnes noe guddommelig eller ikke forlater man vitenskapens domene, uansett hvilken stilling man tar."

Det har rast en debatt i Morgenbladet denne sommeren om hvorvidt det er mulig å forsvare et religiøst eller et ateistisk standpunkt med vitenskapelige argumenter. Filosofer, humanetikere, teologer og geologer har på forskjellige vis klandret hverandre for å nærme seg spørsmålet om guddommelig eksistens med feil utgangspunkt.

Startskuddet til diskusjonen var da Morgenbladet fredag 18.5. spanderte tre helsider på oversettelsen av en kritisk anmeldelse av Richard Dawkins' bok *The God Delusion*. Litteratur-kritikeren Terry Eagleton, professor ved Universitetet i Manchester, har lite til overs for "kjendisateistens" antireligionsagenda og kaller i sin anmeldelse boken for "en parodi av en religionskritikk". Dette provoserte Eivind Gran, journalist i den humanetiske nettavisen *Fritanke.no*, som i påfølgende utgave av Morgenbladet tok til motmæle på vegne av Dawkins. Gran lot til å synes at ateisten har alt på det tørre når han "braker vitenskapelige og logiske argumenter for å sannsynliggjøre at det ikke finnes noen Gud, uansett versjon" (Grans egne ord).

Dermed braket det løs. Spørsmålet om religiøsitet er altså fortsatt i stand til å engasjere norske akademikere. Underveis i denne opphetede, men svært interessante debatten merket jeg meg et lite, men sympatisk innlegg skrevet av høgskolelektor Egil Stange. Saklig og gemyttlig spør han om ateister kan kreve teister vitenskapelig til regnskap for sin tro når de tross alt befinner seg i det samme eksistensielle "glasshus". "Det finnes ikke vitenskapelige krykker som gjør at en slipper å velge eksistensielt" avslutter han humoristisk, og påpeker dermed det enhver akademiker med en smule vitenskapsfilosofisk ballast er klar over; nemlig at når det kommer til metafysikk og normative spørsmål må hver enkelt ganske enkelt velge ståsted. For ateisten har i samme monn som teisten tatt et metafysisk standpunkt; et standpunkt til noe som ikke kan vurderes med naturvitenskapens metoder.

Folkloristens håndtering av trosaspektet i informanthistorier

Debatten i Morgenbladet viste på sin side at akademikernes bevissthet på hva man kan og hva man ikke kan bruke vitenskapelige og logiske argumenter for å sannsynliggjøre ikke er spesielt sterk. Jeg ble slik minnet om at jeg under hovedfagsstudiet erfarte at folklorister ofte fremsto som usikre og tvetydige i sin tilnærming til trosarenaen. Dels skyldes dette at begrepet "tro", særlig slik det framstår i folketrobegrepet, er belastet med de tidlige

folkeminneforskernes syn på folkelig religiøsitet som mindreverdig kristen tro og akademisk viten, dels skyldes det at moderne religiøsitet ofte preges av folks egen ambivalens til sine overempiriske erfaringers virkelighetsrepresentasjon. Sistnevnte problematikk erfarte jeg selv da jeg intervjuet mine informanter under arbeidet med hovedoppgaven ”Spøkelser ved høylys dag. Å forklare det uforklarlige” (2005)¹.

Løsningen for mange folklorister er å fjerne hele troskriteriet, og heller fokusere på folks fortellinger om det overempiriske². Den finske folkloristen Lauri Honko var opptatt av at det nettopp er i fortellingene at de folkelige forestillingene manifesterer seg, men det er selvfølgelig mulig å påpeke at det ikke er nødvendig å tro på sin egen historie for å ha glede av å fortelle dem; mange forteller kanskje for fornøyselsens skyld, og låner allerede kjente historier som de velger å fortelle i *jeg*-form³. Honko skilte imidlertid mellom det han kalte henholdsvis ”kollektiv-” og ”individuell tradisjon”, og lot den førstnevnte være bevisbærende for at det fortsatt skulle være tale om en aktiv og levende trosforestilling⁴. Det er jo et kjent fenomen at fortellerens tilhørere fungerer som aktive medtolkere av opplevelsen og hendelsesforløpet som fortellingen baserer seg på. Slik får individuelle opplevelser gradvis større og større likhet med andre opplevelser slik de framstår i sagn og myter.

Men fokuset på den kollektive forestillingen snyter kanskje forskeren for innsikt i hvordan folk *selv* tolker sine opplevelser; hvordan de tilpasser dem sin virkelighetsforståelse i en tid hvor mulige trosforestillinger er så tallrike og komplekse at de ikke tilbyr særlig faste mønster å forme opplevelsen etter. Mitt inntrykk, både på bakgrunn av feltstudiene underveis i hovedoppgaven og på bakgrunn av samtaler med folk privat, er at fortellinger om det overempiriske i dag ofte faller inn under det Honko noe uavklart refererer til som ”individuell tro”. Da jeg gjorde mine informantintervjuer i 2002-2003 var det nettopp informantenes egne spekulasjoner rundt opplevelsene jeg var ute etter. Derfor spurte jeg ikke konkret etter spøkeshistorier, men etter ”uforklarlige opplevelser”. Det viste seg å gi god napp; informantene kunne fortelle med et større forbehold – hvilket i sin tur bød på en del metodiske problemer for mitt vedkommende. Jeg var usikker på hva informasjonen jeg fikk kunne brukes til, og dessuten forvirret av mine fagfellers nervøse trosproblematisering. Men en ting ble jeg sikker på; vår samtids fortellinger om overempiriske fenomener rommer en høy grad av refleksjon. Fortellingenes struktur var åpen, fortellerne lot i mange tilfeller tolkningen stå åpen. Informantene hadde opplevd noe de ikke kunne forklare; det vil si forklare *vitenskapelig*. De visste at det var fornuftsstridig, og de forholdt seg til sine egne opplevelser med en ambivalens forårsaket av hyppig vekslende forklaringstrang og visshet om nettopp umuligheten av å få en adekvat forklaring.

Vitenskapen er i sitt vesen ydmyk

I lys av sommerens Morgenbladdebatt har det etter hvert gått opp for meg at mine informanter klarte det våre skrivelystne akademikere ikke klarte; nemlig å akseptere den uvissheten som følger et hvert metafysisk og eksistensielt anliggende. I den grad de hadde opplevd noe de mente var et spøkelse, en engel eller noe guddommelig, var dette med klar visshet om at det var en valgt tolkning som strider mot den øvrige, skolelærte fornuft.

---

¹ Oppgaven er å lese på følgende UiO-lenke:

<http://wo.uio.no/as/WebObjects/theses.woa/wa/these?WORKID=28109>

² For eksempel Birgitta Rørbye i *Norveg*-artikkelen ”Folketro som begreb og forskningsfelt” fra 1978 (nummer 21) eller Velle Espeland i boken *Spøkelse* fra 2002 (Humanist Forlag).

³ Espeland, Velle: *Spøkelse*. 2002 Oslo: Humanist Forlag

⁴ Honko, Lauri (1964/1978): ”Memorates and the Study of Folkbeliefs”, *Journal of the Folklore Institute* 1.

Religiøsitet kan forstås både som et kulturelt, et psykologisk og et metafysisk anliggende. Som metafysisk anliggende burde det være klart at det lite nytter å søke Gud eller det guddommelige gjennom bevisførsel.

Den gode akademiker feller ikke dommer i en sak det ikke er mulig å undersøke med vitenskapelige metoder. Å påstå at man vet hvordan ting forholder seg i en sak man ikke har mulighet å undersøke er i seg selv arrogant og uvitenskapelig. Selv om teologer og religiøse filosofer opp gjennom tidene har søkt gudsbevis i logikken og vitenskapen blir det merkelig å som Richard Dawkins⁵ konkludere med at den resultatløse søkingen har bevist at guddommer ikke finnes. ”Vi har ikke funnet Gud, derfor finnes han ikke” – slutningen er rett og slett ikke logisk.

Det er heller ikke meningsfullt å snakke om grader av sannsynlighet for det guddommeliges eksistens så lenge denne eksistensen ikke defineres av den troende som *fysisk*. Ateisten kan selvfølgelig løse sitt problem ved å si at kun det som er materielt betinget har eksistens, men det vil igjen være å ta monopol på forklaringen av eksistens. Å sette *eksistens* synonymt med materie er dessuten problematisk, all den stund en mening må kunne sies å ha metafysisk eksistens, selv om tanken som produserte den er resultat av en kjemisk prosess i hjernen. Man kan selvfølgelig redusere ”mening” til et kamuflert ønske, eller en kamuflert frykt, som igjen er betinget av et utelukkende fysiske eksistensgrunnlag. Det vil uansett bare være et valgt standpunkt som – på samme måte som troen på noe metafysisk – fortsatt står ubevist.

Janmot, Anne Francois Louis: The Poem of the soul – The wrong path (1854)

---

⁵ [Dawkins, Richard](#): "The God delusion". [Bantam Books 2006](#), UK.

Nødvendigheten av å ta metafysisk standpunkt

Det man likevel med utgangspunkt i vitenskapen kan problematisere er selvfølgelig nødvendigheten av å ta metafysisk standpunkt. Poenget er kanskje ikke å velge side i debatten, men å se begge sidene; vite når man uttaler seg på basis av tro, og når man uttaler seg på basis av forskbare fenomener.

Skillet mellom vitenskapens og religiøsitetens forhold til virkeligheten kan speiles i skillet mellom det å lure på noe og det å tro på noe. Det er forskjell på å finne ro i en forklaring, og det å fortsette å lure på om forklaringen holder stikk. Dette er en vekselvirkning som naturlig følger alle dype, eksistensielle spørsmål, og som danner grunnlaget for all menneskelig orientering i verden, det være seg personlige opplevelser av uforklarlig art eller en omfattende vitenskapelig undersøkelse av et saksforhold.

Å si at alt som er irrasjonelt er uvirkelig er en forhastet slutning. Ideen om at flere former for virkelighet kan eksistere parallelt er i verste fall en forfeilet ad hoc-løsning, i beste fall en bedre beskrivelse av liv og eksistens enn den materialistiske, reduksjon-istiske. Vi har imidlertid ikke forutsetning for å avgjøre dette. Vitenskap er foreløpig et redskap til å forstå hvordan, ikke hvorfor, vår verden virker og eksisterer.

*Artikkelen er publisert i NFL-nytt nr 49,
februarr 2007*